

دانشگاه الزهراء

دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی

پایان نامه جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد

رشته روانشناسی تربیتی

تحلیل محتوای کتب داستان کودکان پیش از دبستان از نظر

آموزش مهارت های زندگی

استاد راهنما

دکتر کیانوش هاشمیان

دانشجو

معصومه کفیلی یوسف آباد

خرداد ۱۳۸۷

دانشگاه الزهراء

دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی

پایان نامه جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد

رشته روانشناسی تربیتی

تحلیل محتوای کتب داستان کودکان پیش از دبستان از نظر

آموزش مهارت های زندگی

استاد راهنما

دکتر کیانوش هاشمیان

استاد مشاور

دکتر مهناز اخوان تفتی

دانشجو

معصومه کفیلی یوسف آباد

خرداد ۱۳۸۷

تقدیم به

کسی که زیباترین مهارت های زندگی را به من آموخت

همسر مهربان و صبورم ابوذر

باتشکر از:

کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان

سازمان بهزیستی کشور

آقای دکتر هاشمیان

خانم دکتر مهناز اخوان تفتی

آقای دکتر یوسف ادیب

آقای دکتر حمید پور شریفی

خانم فهیمه قاسمی زرگر

خانم ریحانه نیک پرورد

خانم فاطمه فیروز کوهی

خانم مهدیه دوست محمدی

خانم سمانه مهربانی

و همراه همیشه ام ابونذر معبودی

که صمیمانه در این پایان نامه مرا همراهی نمودند

چکیده:

پژوهش حاضر با هدف تحلیل محتوای کتاب های داستانی دوره پیش دبستانی با در نظر گرفتن مهارت های زندگی منتشر شده در سالهای ۸۵-۷۵ صورت گرفته است. ابتدا با مروری بر ادبیات و مبانی نظری پژوهش، ۶ مولفه خودآگاهی، همدلی، ارتباط موثر، روابط بین فردی، مقابله با هیجانات و مقابله با استرس از مولفه های سازمان بهداشت جهانی انتخاب گردیدند. در مرحله بعد اطلاعات مربوط به مصادیق مرتبط با هر یک از آنها که توسط سازمان بهزیستی مشخص شده اند، با جداول درصد فراوانی و نمودار و با در نظر گرفتن این مهارت ها تهیه و تنظیم گردید.

مهارت های ارتباط موثر (در کتاب های (تالیف) با درصد ۲۳.۹۳، (ترجمه) با درصد ۳۱.۵۳ و مقابله با هیجانات (تالیف) با درصد ۲۲.۲۲، (ترجمه) ۲۴.۳۲ درصد) بیشترین تاکید را در خود داشته اند، اما در هر دو مورد کتاب های ترجمه شده نسبت به کتاب های تالیفی تاکید بیشتری بر موضوع داشته اند. و به خودآگاهی (در کتاب های (تالیفی) با درصد ۱۷.۹۴ به طور متوسط و (ترجمه) با درصد ۱۰.۸۱) به میزان کمی پرداخته شده است که نشان دهنده تاکید تا حدودی بیشتر کتاب های تالیفی به این مولفه نسبت به کتاب های ترجمه است اما در هر حال تاکید اندکی به آن شده است روابط بین فردی (در کتاب های (تالیفی) با درصد ۱۵.۵۸، (ترجمه) با درصد ۱۱.۷۱) نشان دهنده توجه کمی به این مولفه ها در هر دو دسته است، گرچه میزان پرداختن به این مولفه در کتاب های تالیفی بیشتر بوده است. به مولفه همدلی (کتاب های (تالیفی) با درصد ۱۶.۲۳، (ترجمه) با درصد ۱۸.۹۱) به طور متوسط توجه شده است، در این مولفه کتاب های ترجمه تاکید بیشتری نسبت به کتاب های تالیفی داشته اند. به مهارت های مقابله با استرس (در کتاب های تالیفی با درصد ۴.۲۷، (ترجمه) ۲.۷۰) بصورت خیلی ناچیز پرداخته شده است که در هر دو دسته توجه گذرا و نامناسبی به این مولفه شده است. که پیشنهاد می گردد در تالیف و ترجمه کتاب های داستان برای کودکان بر این مولفه ها تاکید بیشتری گردد.

کلمات کلیدی: تحلیل محتوا، مهارت های زندگی، کتاب داستان، کودکان پیش دبستانی

فهرست مطالب

فصل اول : مقدمه	۱
۱-۱- مقدمه	۲
۲-۱- مساله پژوهش	۴
۳-۱- اهداف پژوهش	۶
۴-۱- اهمیت و ضرورت پژوهش	۶
۵-۱- پرسشهای پژوهش	۸
۶-۱- تعریف اصطلاحات مفاهیم	۸
فصل دوم : مروری بر پیشینه پژوهش	۱۰
۱-۲- مقدمه	۱۱
۲-۲- مبانی نظری	۱۱
۱-۲-۲- مهارت های زندگی	۱۱
۱-۲-۲-۱- تعریف مهارت های زندگی	۱۱
۲-۲-۲- تفاوت مهارت های زندگی با مهارت های اجتماعی	۱۶
۲-۲-۳- مصادیق و انواع مهارتهای زندگی	۱۸
۲-۲-۳-۱- طبقه بندی یونیسف از مهارت های زندگی	۱۸
۲-۲-۳-۲- طبقه بندی سازمان بهداشت جهانی از مهارت های زندگی	۲۶
۲-۲-۳-۳- طبقه بندی مهارت های زندگی در برنامه های درسی ایالت آمریکا	۳۴
۲-۲-۳-۴- طبقه بندی های دیگر از مهارت های زندگی	۳۵
۲-۲-۴- نحوه آموزش مهارتهای زندگی	۳۶

- ۴۱ مبانی تئوریک آموزش مهارت های زندگی ۵-۱-۲-۲
- ۴۱ نظریه یادگیری اجتماعی ۱-۵-۱-۲-۲
- ۴۳ نظریه هوش هیجانی ۲-۵-۱-۲-۲
- ۴۵ نظریه هوش چندگانه ۳-۵-۱-۲-۲
- ۴۷ نظریه مزلو ۴-۵-۱-۲-۲
- ۴۹ نظریه یادگیری سازایی گری ۵-۵-۱-۲-۲
- ۵۱ خصوصیات دوره کودکی ۲-۲-۲
- ۵۲ رشد جسمی ۱-۲-۲-۲
- ۵۴ رشد حرکتی ۲-۲-۲-۲
- ۵۵ رشد زبانی و گویایی ۳-۲-۲-۲
- ۵۷ رشد شناختی ۴-۲-۲-۲
- ۶۰ رشد اجتماعی ۵-۲-۲-۲
- ۶۸ رشد عاطفی ۶-۲-۲-۲
- ۷۳ رشد اخلاقی ۷-۲-۲-۲
- ۷۶ رشد جنسیتی ۸-۲-۲-۲
- ۷۶ بررسی مولفه های زندگی در اهداف کلی آموزش و پرورش ۳-۲-۲
- ۷۷ هدف های کلی تربیت در دوره پیش دبستانی (مهدکودک و کودکستان) مطابق با مهارت های زندگی ۱-۳-۲
- ۷۸ اهداف آموزشی مطابق با مهارت های زندگی ۲-۳-۲
- ۸۰ پیشینه تحقیق ۳-۲
- ۸۰ تحقیقات و سوابق مربوط به خارج از کشور ۱-۳-۲
- ۸۴ تحقیقات و سوابق مربوط به داخل کشور ۲-۳-۲
- ۹۴ جمع بندی ۴-۲

۹۶	فصل سوم: روش پژوهش و ابزار و مواد
۹۷	۱-۳- مقدمه
۹۷	۲-۳- روش پژوهش
۹۸	۳-۳- جامعه آماری
۹۸	۴-۳- نمونه و شیوه نمونه گیری
۱۰۰	۵-۳- روش جمع آوری اطلاعات
۱۰۱	۶-۳- روش تجزیه و تحلیل اطلاعات
۱۰۱	۷-۳- مراحل انجام تحلیل محتوا
۱۰۴	فصل چهارم تجزیه و تحلیل
۱۰۵	۱-۴- مقدمه
۱۰۶	۲-۴- نمای کلی کتاب های مورد بررسی
۱۱۰	۳-۴- بررسی مولفه های مهارت های زندگی در کتاب های داستان
۱۱۰	۴-۴- بررسی مولفه خودآگاهی (شناخت خود)
۱۱۸	۵-۴- بررسی مولفه همدلی
۱۲۷	۶-۴- مهارت ها یا توانایی ارتباط مؤثر
۱۳۹	۷-۴- مهارت یا توانایی در روابط بین فردی
۱۴۷	۸-۴- مهارت های مقابله با هیجانات
۱۵۵	۹-۴- مهارت مقابله با استرس
۱۶۳	۱۰-۴- جمع بندی
۱۶۷	فصل پنجم
۱۶۸	۱-۵- مقدمه

- ۲-۵- تجزیه و تحلیل یافته های پژوهش ۱۶۹
- ۳-۵- تجزیه و تحلیل نهایی ۱۷۳
- ۴-۵- محدودیت تحقیق ۱۷۹
- ۵-۵- پیشنهادات ۱۷۹
- ۶-۵- پیشنهادات اجرایی ۱۸۰
- منابع فارسی ۱۸۲
- کتاب های مورد تحلیل ۱۹۰
- منابع خارجی ۱۹۳
- پیوست ۱۹۶
- چکیده انگلیسی ۲۰۷

فصل اول:

مقدمه

۱-۱- مقدمه

امروزه با وجود تغییرات عمیق فرهنگی و تحول در شیوه های زندگی، بسیاری از افراد در رویارویی با مسائل زندگی فاقد تواناییهای لازم و اساسی هستند و همین امر آنان را در مواجهه با چالشها و مسایل زندگی روزمره آسیب پذیر ساخته است (محمدخانی، ۱۳۸۰).

از چالشها و بحرانهای مطرح می توان به مواردی همچون چالش بین جهانی شدن و بومی ماندن، بحران جمعیت، بحران سلامتی و تغذیه، و دگرگونی فن آوری و شرایط حرفه ای، اثرات فن آوری نوین ارتباطی بر مهارتهای اجتماعی و اخلاقیات، مشکلات خانوادگی، اشتغال والدین در بیرون از منزل اشاره کرد (فقیهی، ۱۳۷۵؛ گزارش آموزش و پرورش، ۱۳۷۶، به نقل از اذانیچیلر ۱۳۸۳؛ شیخاوندی، ۱۳۷۰؛ صفوی، ۱۳۷۰).

هر یک از این بحرانها بر چگونگی زندگی افراد و رفتارهای اجتماعی و فردی آنها تاثیر می گذارد (ادیب، ۱۳۸۲). چگونگی رویارویی با مسائل فوق پیش بینی و برنامه ریزی خاص خود را می طلبد. که برنامه های آموزش مهارتهای زندگی^۱ در این راستا طرح گردیده اند؛ منظور از مهارتهای زندگی آن نوع تواناییهای شناختی، عاطفی و عملی است که شخص را قادر می سازد تا دانش، نگرش و ارزش های وجودی خود را به تواناییهای واقعی و عینی تبدیل کند تا بتواند از آنها در استفاده صحیح نیروهای خود بهره گیرد و زندگی مثبت و شادابی را برای خود فراهم سازد (استنتن^۲ و دیگران، ۱۹۸۰؛ پیت من^۳، ۱۹۹۱) که اهداف آموزش این نوع مهارتها از الزامات و نیازهای روزمره استخراج می گردد (سازمان بهداشت جهانی،^۴ ۱۹۹۷).

-
1. Life skills
 2. Stanton
 3. Pittman
 4. World Health Organization (WHO)

بطور کلی با توجه به دامنه وسیع مهارت‌های زندگی، استراتژی مطلوب آموزش مهارت‌های زندگی، ایجاد فرصت یادگیری و اکتساب این مهارت‌ها، برای تمام کودکان و نوجوانان جا افتاده است. آموزش مهارت‌های زندگی، توانائی‌های یادگیری را که در ایجاد رفتار سلامت، روابط بین فردی مثبت تر و سلامت روان نقش مهمی دارند، افزایش می‌دهد. بسیار مطلوب است که این آموزشها در سنین پایین، قبل از ایجاد رفتارها و روابط منفی، ارایه شود (نیک پرور، ۱۳۸۴). زیرا تاثیرپذیری فرد از محیط و اطرافیان در دوره کودکی بقدری ژرف می‌باشد که در مراحل بعدی زندگی وی کاملاً موثر و محسوس است (دفتر کل خدمات حمایتی امور مهد های کودک سازمان بهزیستی کشور، ۱۳۶۹). در این زمان رشد و نمو زیادی در زمینه های گوناگون ذهنی، هنری و توانائیهای علمی روی می‌دهد و شکل‌گیری کیفیتهای اخلاقی شروع می‌شود (رئوف، ۱۳۷۰). بر همین اساس سازمان یونسف^۱ در اهداف دهه نود آورده است؛ کودکان باید در اولویت اصلی برنامه های توسعه اقتصادی و اجتماعی و آموزشی قرار گیرند زیرا رشد کودکان در همه جوانب اساس خوبی برای توسعه اقتصادی همه ملتهاست (دفتر کل خدمات حمایتی امور مهد های کودک سازمان بهزیستی، ۱۳۶۸)، که باید برنامه و محتوای آموزش در قبل از دبستان با توجه به همه جنبه های جسمی و ذهنی، اجتماعی و عاطفی کودکان برنامه ریزی شود (ترکمان، ۱۳۷۳).

با این حال متأسفانه آموزش مهارت‌های زندگی برای کودکان ایرانی چندان مورد تاکید قرار نگرفته است و پژوهشهای گوناگون فقدان میزان دستیابی کودکان به این مهارت‌ها را نشان می‌دهد (رمضانخانی و سیاری ۱۳۷۸؛ کیامنش؛ ۱۳۸۴) شاید با استناد به چنین تحقیقات و نتایجی

1. UNICEF

بوده است که در برنامه پنج ساله سوم توسعه، در بخش آموزش، از عدم توجه به آموزش مهارت‌های زندگی به کودکان ابراز نگرانی شده است (برنامه سوم توسعه، ۱۳۷۸).

خوشبختانه همگام با دیگر کشورهای در حال توسعه، ایران نیز یکی از کشورهایی است که به ضرورت اجرای این برنامه پی برده است (رمضانخانی، سیاری، ۱۳۷۸) که نتیجه آن انجام تحقیقات وسیع توسط آموزش و پرورش و سازمان بهزیستی در مورد مهارت‌های زندگی در کلیه گستره زندگی (کودکی، نوجوانی، بزرگسالی) و ارائه برنامه‌های مختلف برای کلیه افراد جامعه می باشد (نیک پرور، ۱۳۸۳). بنابراین یادگیری مهارت‌های زندگی برای مواجهه با مشکلات و مسائل زندگی و تاثیر آن در همه سنین مخصوصا در سنین پیش دبستانی برای آماده ساختن افراد در مواجهه با مسائل و چالشها در اجتماع مورد توجه است.

۲-۱- مساله پژوهش

شش سال اول زندگی کودک از لحاظ شکل گیری شخصیت، پایه های تفکر، زبان و رشد جسمی و روانی دوره ای اساسی است (مهرگان و پورصدامی، ۱۳۷۳؛ به نقل از متقی، ۱۳۸۱) و مسلما" در این سالها شالوده ساختاری رفتاری پیچیده در زندگی کودک شکل می گیرد (بیجو، ۱۹۷۵؛ به نقل از متقی، ۱۳۸۱). بخاطر همین مساله کودکان در این سنین نیازمند آموزش صحیح و همه جانبه ای می باشند که از نظر شناختی و اجتماعی و عاطفی مشکلی نداشته باشند (نیک پرور، ۱۳۸۳).

در حال حاضر کودکان ما نیاز به یادگیری بیشتری در زمینه مهارت ها و رشد توانایی از جمله بینش و بصیرت، خود آگاهی، ارتباط برقرار کردن، مذاکره و تصمیم گیری دارند، آنها

نیاز دارند تا از این مهارت ها در زندگی روزانه بطور موثرتری استفاده کنند. علاوه بر این کودکان ما نیاز دارند تا نگرش ها، ارزشها و رفتارهایی که مسئولیت پذیری و مشارکت آنها را افزایش می دهد را کشف کرده و در طول زندگی از آنها استفاده نمایند (نیک پرور، ۱۳۸۳). تحقیقات انجام شده در سالهای اخیر نشان دهنده تاثیر برنامه های غنی و برنامه ریزی آموزشی مطلوب بر گروههای سنی مختلف این کودکان است (نشر پیوند، اسفند ۱۳۷۷، به نقل از متقی، ۱۳۸۱).

بنابراین برای رسیدن به اهداف رشد اخلاقی، معنوی، فرهنگی، جسمانی و از همه مهمتر آمادگی لازم برای تمرین مسئولیت ها و تجارب زندگی بزرگسالی، در نظر گرفتن برنامه هایی که آنان را به سطح مطلوبی از بهداشت روان برساند و در مواجهه با چالش های زندگی یاری کند مهم به نظر می رسد. در همین راستا برنامه های جهانی برای کودکان طرح ریزی شده است و در کشور های متفاوت از جمله کشور ما به اجرا در آمده است که یکی از آنها " آموزش مهارت های زندگی برای همه " می باشد. بنابراین هدف از اجرای این برنامه، افزایش توانایی های روانی - اجتماعی کودکان است؛ تا با تجهیز کودکان به تواناییهای روانی - اجتماعی، آنها را قادر سازد که با تضادها و کشمکش های زندگی روزانه سازگارانه مقابله نمایند. به همین منظور فعالیتها و برنامه هایی برای آموزش آن تدارک دیده شده است؛ که بصورت گنجاندن مولفه های این مهارت ها در شعر، داستان و تئاتر که شامل فعالیت گروهی، ایفای نقش، بازی، نقاشی، کاردستی می باشد طراحی گردیده است که عمومی ترین و در دسترس ترین این منابع کتب کودکان در سنین متفاوت است که با استفاده از پروراندن مولفه های مهارتهای زندگی در خصوصیات قهرمانها به آموزش آنها

می توان پرداخت (سازمان بهداشت جهانی، ۱۹۹۷). لذا در تحقیق حاضر سعی خواهد شد که میزان استفاده از این مولفه ها در کتب کودکان مورد بررسی قرار گیرد.

۳-۱- اهداف پژوهش

هدف کلی: در این پژوهش هدف کلی تعیین میزان استفاده از مولفه های مهارتهای زندگی در کتب داستان (تالیف و ترجمه) کودکان پیش دبستانی می باشد.

اهداف جزئی:

- ۱- تعیین میزان پرداختن کتابهای داستان کودکان پیش دبستانی به مهارتهای زندگی در متن این کتابها
- ۲- تعیین میزان پرداختن کتابهای داستان کودکان پیش دبستانی به مهارتهای زندگی در تصاویر این کتابها
- ۳- مقایسه محتوای کتابهای تالیفی و ترجمه شده از نظر پرداختن به مولفه های مهارتهای زندگی

۴-۱- اهمیت و ضرورت پژوهش

رشد سریع تکنولوژی ، آسایش و آرامش قابل توجهی را برای ما به ارمغان آورده است با این وصف ارزیابی ها نشان می دهد، با وجود توسعه اقتصادی و صنعتی کشورها، آسیب ها و مشکلات روانی - اجتماعی هم رشد فزاینده ای داشته است. (نیک پرور، ۱۳۸۳).

انسانها برای مقابله سازگارانه با استرس ها ، موقعیت های مختلف و کشمکش های زندگی به کارکردهایی نیاز دارند که آنان را در کسب این تواناییها تجهیز کند این کارکرد ها بسیار زیر بنایی هستند و در فرایند تحول شکل می گیرند(ادیب،۱۳۸۲). کارکردهایی نظیر شناخت، عواطف و رفتارهایی که در قالب ساختارهایی مانند عزت نفس، خودکارآمدی، توانائی حل مساله، مقابله، درک از خود، مهارتهای اجتماعی و سبک های اسناد تجلی می یابند(امامی نائینی،۱۳۸۵).

در همین راستا با توجه به اهمیت موضوع سازمان بهداشت جهانی به منظور افزایش سطح بهداشت روانی و پیشگیری از آسیب های روانی - اجتماعی، برنامه ای تحت عنوان آموزش مهارت های زندگی تدارک دیده و در سال ۱۹۹۳ در یونیسف مطرح نمود. از آن زمان این برنامه ها در بسیاری از کشورها آزمون و تجربه شده است(سازمان بهداشت جهانی، ۱۳۷۹). همین امر باعث شده است تا در سالهای اخیر به مباحث سلامت و بهداشت روان توجه روزافزونی شود و برنامه های مربوط به پیشگیری و ارتقاء سلامت و بهداشت روان جزو برنامه های مهم آموزش قرار گیرد(همان منبع).

بنابراین، این مهم را می توان از طریق کتب داستان کودکان به دلیل در دست بودن تقریبی آن برای همه کودکان در سراسر کشور انجام داد، چون کودکان در این سنین در سن رشد هستند و این زمان برای برنامه هایی مثل مهارت های زندگی بسیار مفید و موثر است. زیرا آموزش های لازم برای زندگی بهتر در این دوره باید شروع شود تا افراد در دوره نوجوانی، رفتار های سلامت را نشان دهند(نیک پرور، ۱۳۸۳).

لذا در این پژوهش محتوای کتب داستانی که برای کودکان پیش از دبستان نوشته شده است از نظر دربرگیرندگی مولفه های مهارت های زندگی مورد بررسی قرار خواهند گرفت.

۱-۵- پرسشهای پژوهش

- ۱- آیا محتوای (متن و تصاویر) کتابهای تالیف شده در کشور برای کودکان پیش دبستانی مولفه های مهارت های زندگی را در بر دارد؟
- ۲- آیا محتوای (متن و تصاویر) کتابهای ترجمه شده در کشور برای کودکان پیش دبستانی مولفه های مهارت های زندگی را در بر دارد؟
- ۳- آیا در مقایسه بین محتوای (متن و تصاویر)^۱ کتاب های تالیفی و ترجمه شده برای کودکان پیش دبستانی از نظر دربرگیرندگی مهارت های زندگی تفاوتی وجود دارد؟

۱-۶- تعریف اصطلاحات و مفاهیم

دوره پیش دبستان^۲: زندگی کودک در هنگام تولد تا ورود به مدرسه است ولی معمولاً به ۲ تا ۶/۵ سالگی گفته می شود (فرمهبینی فراهانی، ۱۳۷۸).

پیش دبستانی:

- ۱- دوره زندگی قبل از رسیدن به سن مدرسه
- ۲- هر گونه کودکستان یا آموزشگاه آمادگی (فرمهبینی فراهانی، ۱۳۷۸).

1. image
2. pre- school

تحلیل محتوا^۱: به هر نوع فنی اطلاق می شود که در راه استنتاج منظم و عینی ویژگیهای یک

متن بکار می آید(ساروخانی،۱۳۸۲)

محتوا^۲: نه تنها به قسمتها و قطعه های سازمان یافته ای که به گونه ای منظم یک رشته علمی

را تشکیل می دهند، اطلاق می شود بلکه شامل وقایع و پدیده هایی که به نحوی با رشته های

مختلف علمی ارتباط دارند، نیز هست(فرمehینی فراهانی،۱۳۷۸).

مهارتهای زندگی^۳: سازمان بهداشت جهانی در سال ۱۹۹۴ مهارتهای زندگی را اینگونه تعریف

می کند: ((مهارتهای زندگی یعنی توانایی لازم برای رفتار مثبت و سازگارانه که به فرد توان

رویارویی موثر با چالشهای زندگی روزانه را می دهد.)) (به نقل از طارمیان ۱۳۷۸، ص ۱۱۵).

1. Content analysis

2.Content

³Life skills